

Verordeningen tijdens de Eerste Wereldoorlog

Geert Coussement

Hij heeft ons altijd al verbaasd, de Eersten Wereldoorlog. Nu nog tot op heden ten dage fascineert hij jong en oud die geïnteresseerd zijn in de tijd van toen er tijdens de "groten oorlog" slag werd geleverd. Maar met de jaren zijn de helden uit de loopgravenoorlog niet zo talrijk meer. Weldra blijven alleen de oorlogsmonumenten, soldatenkerkhoven, boeken en naslagwerken zoals dit jaarboek van de heemkundige kring "Karel Vandepoele", als stille herinnering over. Bevrijders en krijgsgevangenen ervoeren spoedig dat zij in feite niets hadden gewonnen, maar er zeer veel hebben verloren; namelijk hun schoonste jeugdjaren.

Alhoewel Lichtervelde niet onmiddellijk in de buurt van het front lag, had het toch vier jaar lang met de Duitse bezetting af te rekenen. Lichtervelde was de eerste gemeente achter het front die niet werd ontruimd. Met zijn belangrijk spoorwegknooppunt was het dan ook strategisch van groot belang. Lichtervelde was gelegen in het "Sperrgebiet". Diegenen die in dit gebied woonden, werden er in hun vrijheid beperkt. Het "Sperrgebiet" was op zijn beurt onderverdeeld in twee delen. Het front en de nabije omgeving was het "Operatiegebied". In de volksmond kreeg het de bijnaam van "de hel...". Het gebied tussen Lichtervelde en het front noemde men het "vagevuur". Officieel was het "het etappengebied".

Toen eind oktober, begin november 1914 het front stagneerde en de eerste slag om Ieper beëindigd werd, dacht vrijwel niemand in Lichtervelde dat men bijna 4 jaar lang dagelijks Duitsers tegen het lijf zou lopen in het dorp. Eénmaal dat het front definitief vastlag en de loopgravenoorlog kon beginnen, werd Lichtervelde omgebouwd tot een verplegings- en bevoorradingscentrum voor de Duitse troepen. De inwoners moesten zich dus schikken naar de verordeningen van de Ortskommandant.

Voor deze bijdrage in het jaarboek 1990 gingen we op zoek naar de laatste getuigen die het opgedrongen keurslijf van de bezetter aan den lijve hebben ondervonden. Dankzij het gemeentelijk archief konden wij heel wat gegevens verzamelen. Het archiefmateriaal en de getuigenissen werden samengekneet tot een geheel dat, hopelijk, de geïnteresseerde kan boeien, net zoals dit jaarboek in z'n geheel.

Het is soms eigenaardig hoe een mens zich aan bepaalde situaties aanpast. Sinds de komst van de Duitse bezetter was het dorpsleven niet meer wat het was geweest. Men moest op z'n tellen passen. Het heldhaftig verweer van de Belgen aan de IJzer was er de oorzaak van dat het dorp werd omgebouwd tot een verplegings- en bevoorradingscentrum. Daarvoor deed men vaak beroep op de lokale bevolking. Mannen werden regelmatig opgeëist om voor de bezetter te werken. In die verplicht tewerkgestelden hadden zij uiteraard goedkope arbeidskrachten. Lichtervelde was de eerste gemeente achter het front die niet werd ontruimd. De bezetter eiste gebou-

wen, huizen, kelders, scholen, enz. op. Deze werden dan ingericht als veldhospitaal, of lazaret, slaappleats, veldkeuken, ortskommandantur, enz. Kortom, men werd al vlug gewaar onder welk juk men zou moeten leven met de hamvraag in het achterhoofd: "Hoelang nog?"

De verordeningen die vooral vanaf 1915 door de Ortskommandant werden uitgevaardigd, legde de bevolking in haar hele doen en laten aan banden. Niet alleen de verordeningen die strikt moesten nageleefd worden, lieten zich aan den lijve voelen, maar ook de grillen van de bezetter. Zo sloegen de Duitse wachters, die stonden bij de Ortskommandantur aan de Markt (woning Willem Cloet), op een zaterdagnacht tijdens de winter van 1914-'15 opeens alarm. Zij hadden glinsteringen of schitteringen gezien in de kerktoeren en er werd gevreesd voor spionage. De Duitse overheid wilde de zaak zo snel mogelijk onderzoeken en burgemeester Vermeesch-Dochy en koster Aimé Moreels werden van onder de lakens gehaald. Burgemeester Vermeesch-Dochy¹ woonde in de Pastorijstraat waar nu de woning staat van Etienne Vandaele. Koster Aimé Moreels woonde in de Neerstraat naast "De Keyzer". Beide mannen moesten onmiddellijk mee naar de kerk om ze te doorzoeken. Na niets gevonden te hebben van klokkentoren tot bergplaats, werden de twee mannen opgesloten in de kerk.

's Morgens kwamen de parochianen naar de vroegmis van 5 u 30. Tot hun eigen grote verbazing bleven de kerkdeuren gesloten. De missen van 7 en 8 u 30 werden eveneens afgeschaft. Alleen de pastoor, E.H. Joannes Desmet, mocht de mis opdragen van 10 u in de kerk, zonder parochianen. De onderpastoors Six, Verstraete en Vandenhemele droegen een mis op in de kapellen van drie kloosters².

In de vooravond kreeg heel de zaak een andere wending en kon het dorp opgelucht ademhalen. Het mysterie was opgelost en de gijzelaars werden vrijgelaten. Het licht dat de Duitse wachten opgemerkt hadden in de toeren, was niets anders dan de weerkaatsing van het licht van de volle maan. Om hun woede te koelen, sloegen soldaten de brandramen van de toeren stuk³.

¹ De informatie over de burgemeester komt uit het persoonlijk archief van Geert Coussement.

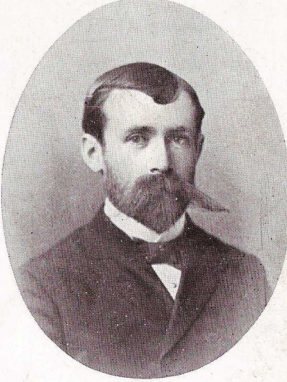
² De drie onderpastoors droegen een mis op in de kapellen van het Sint-Rosalierustoord, de meisjesschool en het Godshuis of Oude Manhuis.

³ aldus Albert D'Heedene

Schepen benoemd den 6 Januari 1896

O Heer Vermeesch! mocht uw bestier
Ons Lichtervelde doen herleven!
Aan werkman, boer en winkelier,
Geluk en vree en voorspoed geven.

Gemeenteraadslid gekozen den 17 November 1895

en Burgemeester bij K. B. van 14 September 1906.

HEER DOKTOR
Amiel Vermeesch-Dochy
*Gedrukt in den stoet zijner inhuldiging
als Burgemeester van Lichtervelde
den 25 October 1906.*

Lichtervelde, Drukkerij Vr. H. Vereenoghe-Hoet.

Gemeenteraadslid op 17.11.1895.
Schepen benoemd op 06.01.1896. Bur-
gemeester bij K.B. op 14.09.1906.
Overleden te Lichtervelde op
08.12.1937

†
TER ZALIGER GEDACHTENIS
VAN MIJNHEER

AIMÉ MOREELS
ECHTGENOOT VAN
VROUW ELISA BOSSUYT

GEBOREN TE TIEGHEM, DEN 25 MAART 1854 EN TE
LICHTERVELDE OVERLEDEN, OP 14 SEPTEMBER 1921.
LID VAN AL DE PAROCHIALE BROEDERSCHAPPEN
KOSTER DER PAROCHIALE KERK GEDURENDE 32 JAAR.

Gedachtenis Aimé Moreels

Voermannen en landbouwers werden vaak opgeëist om met paard en kar gewonden van het front af te halen. Deze werden dan ondergebracht in de veldhospitelen die werden ingericht. Sommigen bezweken aan hun opgelopen verwondingen. De eersten werden begraven op het burgerlijk kerkhof in de Boomgaardstraat. Weldra legden de Duitsers een eigen kerkhof aan. Hun keuze viel op een stuk grond 100 m ten oosten van de Torhoutstraat. Het was gelegen tegenover de woning van wwe. Vandecaveye-Huyghebaert. De rogge die op het land stond en bijna rijp was, moest onmiddellijk afgepikt worden. Er werden tientallen graven gedolven. Victor Deckmyn, voerman van beroep en wonende in de Stegelstraat, werd ermee belast de dode soldaten met zijn "platte wagen" naar het nieuwe kerkhof te voeren. Sommige Duitse aalmoezeniers droegen dan een mis op in de kerk of de zaal "De Zwaan" die dienst deed als noodkapel. In het Godshuis stonden enkele verplicht tewerkgestelden in voor het maken van lijkkasten.

Ooit werd er een Franse piloot begraven die boven Lichtervelde werd neergehaald. Aan de ingang van het kerkhof werden twee achtkanters of Canadese populieren aangeplant. Tijdens de winter van 1931-'32 werden 26 lijken ontgraven. Later werd deze dodenakker herbebouwd.

Bij veel burgers werd het pompwater onderzocht. Als het drinkbaar was, schilderde men naast de voordeur: "Trinkwasser". Zo wisten de Duitse soldaten, die bijvoorbeeld voor enkele dagen met verlof kwamen, dat ze daar terecht konden voor drinkwater.

De postbedeling verdween eveneens na een tijdje. Brieven mocht men niet meer versturen. Het toenmalig postkantoor was gelegen in de Stationsstraat waar nu de EDI is. De toenmalige postmeester was Remi Dely en na hem kwam postmeester Depue. De brievenbestellers waren ondermeer Johannes Desmet, Alidor Sauer, Petrus Vancoillie en Henri en Ivo Vandekerckhove⁴.

De wekelijkse broodverdeling viel eveneens na een tijdje weg. De bezetter eiste heel wat bakmeel op voor de geïnstalleerde broodovens in de brouwerij Labens (nu Rik Dedeene) in de Stationsstraat. De twee Lichterveldse melkerijen lieten het ook afweten. Achteraf kwamen ze geleidelijk weer op gang. Verantwoordelijke voor de melkerij in de Kortemarkstraat was Alberick Delafonteyne en voor de melkerij in de Koolskampstraat was dat Gaspar Vervaecke⁵.

Aanvankelijk waren de lichtlantaarnen in het dorp petroleum- lantaarnen. De overschakeling op gas gebeurde omstreeks 1910-'11. Dit was een hele verbetering. Tijdens de bezetting mochten de lantaarnen enkel branden op het tijdstip dat de Ortskommandant het toeliet. De oostkant van de gemeente werd gedaan door Victor Desmet en de westkant door Alfons Deconinck⁶.

De eerste bevoorradingspost van bloem en meel was bij Jules Storme⁷ nabij het station (nu Daniël Vinckier). Later werd deze bevoorradingspost overgebracht naar een magazijn van de gebroeders Depuydt in de Stationsstraat (nu de Wilro en de garage van Henri Loose). De andere voedingswaren die wekelijks te verkrijgen waren, kon men afhalen in de apotheek Vandeputte in de Beverenstraat die later door een bombardement werd vernield. Al gauw was de apotheek te klein en de bedeling werd overgebracht naar de Neerstraat waar nu café "Tonneke" is. Voor sommige levensmiddelen kon men ook in de Marktstraat terecht (nu bakkerij Demey). Eén liter soep kostte 15 centiemen. Men kon voor 1,75 fr. vlees per week en per gezin krijgen in het huis van Jules Deurinck in de Hoogstraat. Met een soort geel spek, met meer vet dan vlees, was men toen al tevreden. Men kon er ook geplette maïs krijgen en een brood van 375 gram. Aanvankelijk was dit brood nog te eten, maar naarmate de oorlogsjaren vorderden, was het niet meer zo lekker. In de bevoorradingspost in de Marktstraat, konden de kinderen gratis een kom soep krijgen met een boterham die

⁴ Bron: Albert D'Heedene

⁵ Bron: Albert D'Heedene

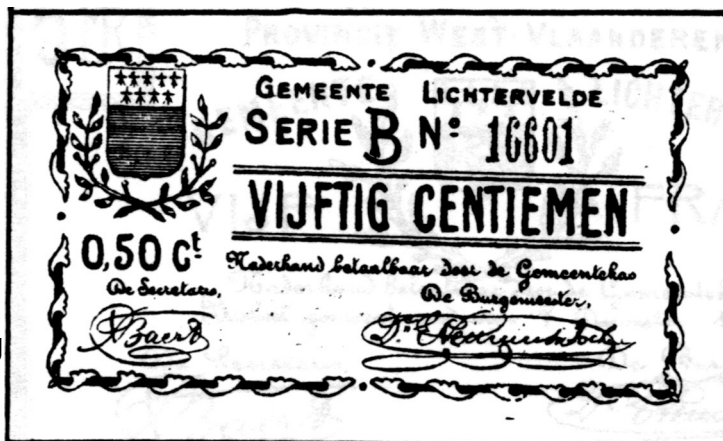
⁶ Bron: Albert D'Heedene

⁷ Jules Storme was ondermeer gemeenteraadslid en schepen van 1904 tot 1926. Hij was tevens zaakvoerder van de West-Vlaamse Elektriciteitsmaatschappij en stichter van de brandverzekeringen van Brugge en Lichtervelde.

gesmeerd was met smout. Ze moesten een lepel meebrengen van thuis daar er in "t Commiteit" geen genoeg waren. De Amerikanen stuurden levensmiddelen op voor de Belgische kinderen. In Lichtervelde werd een comité opgericht dat zich bezighield met de voedselbedeling voor de burgers en kinderen. E.H. Joseph Verstraete was de voorzitter van het "t Commiteit". Hij werd bijgestaan door Sander Vanderper, Raphaël Honzebrouck, Arthur Bonte, Leon Denolf, Pol Delafonteyne, René Colpaert, Leon Devriese, meester Oscar Coussement en Arthur Cloet⁸.

Met de komst van de bezetter, had ook het gemeentebestuur zijn zorgen. De toenmalige burgemeester was dokter Emiel Vermeesch-Dochy. De schepenen waren Jules Storme, Charles Decock en Aloïs Missinne. Het gemeentebestuur had als taak alles zo stipt en nauwkeurig mogelijk te laten verlopen zoals de Duitse overheid het wilde.

Secretaris Xavier Baert en commissaris Wyffels hadden het vaak niet gemakkelijk om hun taak naar behoren uit te voeren. Eind 1914 begin 1915 werd beslist Lichtervelds geld te maken. Er werden briefjes uitgegeven van 50 centiemmen, 1 frank en 5 frank⁹. "De waarde van deze kasbon is gewaarborgd door de gemeente. Zijne aanveerding is verplichtend voor de bevolking van Lichtervelde". Naderhand waren die uitbetaalbaar door de gemeentekas¹⁰.

⁸ aldus wijlen Joseph Lootens

⁹ Afbeeldingen uit het archief van Geert Coussement.

¹⁰ Gemeentelijk archief

De verordeningen volgden elkaar op met de regelmaat van een klok. Ze werden steeds openbaar kenbaar gemaakt door het aanplakken van affiches aan het gemeentehuis. Deze bevelen moest men strikt naleven.

Alle straten moesten op elke vrijdag schoon geveegd worden. Alles werd op een hoopje geveegd en de boer van het Oude Manhuis in de Stationsstraat kwam met nog iemand de hoopjes opscheppen¹¹.

Aanvankelijk mochten de boeren hun rantsoen graan zelf bepalen en een gedeelte voor zichzelf houden. Het overige moest ingeleverd worden bij de Ortskommandant. Ze kregen dan een bewijs om hun rantsoen te laten malen. Naarmate de oorlog vorderde, werd de controle verscherpt en moest men meer afstaan¹².

In Lichtervelde verschenen er voor de oorlog twee kranten. Elke politieke vleugel had zo zijn spreekbuis. "De Veldbloem" werd gedrukt bij Cleophas Sintobin. Hij was tevens redacteur. Een tweede krant was "De Gazette van Lichtervelde" met als uitgever Jules Storme. Tijdens de oorlog waren kranten verboden¹³.

Voor de landbouwers werd een eerste ernstige verordening van kracht vanaf 17 juni 1915. De Duitse overheid wilde weten waar de hooilanderijen zich bevonden. Tevens moest men de ligging van die percelen beschrijven, de oppervlakte en de opbrengst in gewicht geven en het aantal runderen of paarden meedelen die in de weiden graasden¹⁴. Meteen wisten de landbouwers aan wat ze zich moesten houden. Maar daar bleef het niet bij. Hun voorraden werden regelmatig gecontroleerd.

¹¹ Wijlen Joseph Lootens

¹² Gemeentelijk archief

¹³ Zie licentiaatsverhandeling "De Veldbloem (1893-1914)" van Luc Haeghebaert (1985).

¹⁴ Gemeentelijk archief

In de loop van de maand september kwam er een verordening uit in verband met de notelaars. Iedereen die een notelaar staan had van 1 m stamhoogte, moest dit aangeven. Sommigen deden het niet, gaven geen gevolg aan de oproep en hakten hun boom zelf om en gebruikten het hout zelf als brandstof¹⁵.

Voor de mannen tussen 17 en 45 jaar ontstond er een regelmatige controle. De meesten werden ergens verplicht tewerkgesteld. Victor Vandewalle was een verplicht tewerkgestelde in Staden. Hij overleed er op 16 juli 1918¹⁶.

Een verordening was er ook in verband met het luiden van de klokken in de kerktoeren. Koster Moreels mocht maar 15 keer luiden. Later beslisten de Duitsers om de klokken uit de toren te halen. Deze karwei deden ze zelf. Sommige klokken waren méér dan 100 jaar oud. Ze hadden nog dienst gedaan in de toren van de oude kerk vóór 1875. Alleen het kleine klokje, het "schelleke", bleef in de toren achter¹⁷.

Wapens, fietsen en bogen moesten worden ingeleverd. Velen borgen één en ander weg tussen een dubbele muur of hingen het in een schouw. Na een tijdje kregen de bakkers noch droge, noch natte gist en moesten hun broden bakken met zuurdeeg. Voor gist kon men terecht in de brouwerijen van Theofiel Labens, Henri Bevernagie, Oscar Coussement, enz¹⁸. Nog later moesten de brouwers hun brouwersketels uitbreken en die inleveren bij de Duitsers. Net zoals het de kerkklokken verging, werden er waarschijnlijk wapens van gemaakt¹⁹.

Wanneer de bezetter iets nodig had om iets te herstellen, dan ging men gewoonweg bij iemand binnen. Soms deden ze het zelf en gebruikten enkel het gereedschap. Soms gaf men een bonnetje voor het geleverde werk, maar veel was het niet waard²⁰.

Uit opzoekingen in het gemeentelijk archief blijkt dat er tientallen verordeningen door de Ortskommandant werden opgelegd. Om ze te doen naleven en om een zekere controle uit te voeren, waren steeds 3 Feldgendarmen aanwezig. Ze logeerden bij de weduwe Ivo Maes in de Stationsstraat (de vroegere Inktvis, nu de Golden Tools). Vooral de landbouwers vreesden het drietal bij de controle. Vaak werd hier en daar wat verborgen gehouden²¹.

15 Wijlen Joseph Lootens

16 Gemeentelijk archief

17 Albert D'Heedene

18 Zie de brochure "200 jaar Brouwersleven in Lichtervelde" van Luc Haeghebaert. Uitgave Heemkundige kring Karel Van de Poele. (1986)

19 Wijlen Joseph Lootens

20 Albert D'Heedene

21 Wijlen Joseph Lootens

Als slot en illustratie van deze bijdrage, waarbij vooral tot uiting komt dat de bevolking de oorlog eveneens aan den lijve heeft ondervonden, publiceren we nog enkele voorbeelden van verordeningen die door de bezetter werden opgelegd. Uit die verordeningen blijkt vooral dat vanaf 1917 de voedselschaarste zeer groot was. Vandaar dat men overging tot de deportatie van Lichterveldenaars naar Herentals²².

MERRIEN

Op bevel van het General-Kommando maak ik het volgende bekend :

1° Niets belet van die Merrien te laten dekken die in het Stutboek ingeschreven zijn alsook deze die door getuigschrift van een Dierarts-Officier als oudienstbaar voor den legerdienst verklaard zijn. Al de overige Merrien die in 't bezit der inwoners zijn, mogen voortaan niet meer gedekt worden.

2° In 't belang der bewaring van een goeden veestapel moet de bevolking den bestaanden beetenvoorraad goed en vorstvrij indoen, en met allen voedervoorraad spaarzaam omgaan.

De Ortskommandant,
(Get.) HANOW, Hoofdman.

Bekend gemaakt te LICHTERVELDE, den 2 December 1915.

De Burgemeester,
E. VERMEESCH-DOCHY.

²² Deportatie tijdens de Eerste Wereldoorlog, p. 33 tot 38 van het eerste jaarboek. Uitgave Heemkundige Kring Karel Van de Poele. (1985).

BERICHT

Ieder landgebruiker mag van zijnen oogst **135** kilogrammen rogge of tarwe per lid van zijn huisgezin behouden voor een jaar onderhoud, benevens het noodige zaaigraan.

Die er zooveel niet heeft, kan het ontbrekende van het Voedingskomiteit bekomen op de gewone manier: De opgedane hoeveelheid moet over een geheel jaar bedeed worden, het te kort kan alle vier weken bekomen worden.

De inschrijving geschiedt deze week in het Gemeentehuis op de reeds bekend gemaakte dagen.

Die er meer dan **135** Kgr. per huisgenoot ingeogst heeft, moet het overschot **tarwe** aan het Voedingskomiteit verkoopen en het overschot **rogge** aan het Proviantamt te Rousselare afleveren, na aftrek van het zaaigraan voor 1916.

Op aanvraag kan het vervoer der **rogge kosteloos** door de kolonnen gedaan worden.

Volgens reeds bekend gemaakte mededeeling van de Ortskommandantur zullen deze die vóór den 15 October leveren komplant betaald worden, na den 15 met **bons**, en deze die aan het bevel te kort blijven, gestrait worden met 1000 mark boete.

De volgende hoeveelheden moeten geleverd worden volgens de laatste opeiseling:

Rogge	425,000 kilogrammen.	Roggestrooi	760,000 kilogrammen.
Haver	130,000 kilogrammen.	Haverstrooi	165,000 kilogrammen.
Tarwe	geene	Tarwestrooi	45,000 kilogrammen.

Om aan deze opeiseling te voldoen, zal **alle rogge** buiten het zaaigraan en de 135 kilos per huisgenoot, moeten geleverd worden.

Voor de haver zal het waarschijnlijk voldoende zijn te leveren volgens de grootte der hofstede, aan 50 Kgr. per gemet zaailand. — Voor het roggestrooi ook volgens grootte der hofstede, 300 kilo per gemet zaailand. — Voor het haverstrooi 65 kilo per gemet zaailand. — Voor het tarwestrooi 1000 kilo per gemet gekweekte tarwe.

Gelief zoo gauw mogelijk aan dit verzoek te voldoen.

Lichtervelde, den 10 October 1915.

Het Gemeentebestuur.

PEERDEN-KONTROLVERZAMELING.

Op woensdag, 17 dezer, om **9 ure** voormiddag heeft op de markt-plaats alhier eene peerdenvoorstelling plaats voor al de peerden van het deel der gemeente Lichtervelde dat tot het gebied van het 23^e Reserve korps behoort, die bij de laatste monsterring als militair-dienstbaar erkend werden en met den stempel der Ortskommandantur gebrand zijn.

De eigenaars en hunne aangestelden moeten de peerden tegen **kwart vóór 9 ure** op de markt gesteld hebben volgens de aanduidingen der toeziende Gendarmerie. Ongehoorzaamheid of te laat komen en niet komen worden met gevang of overeenkomende boete gestraft. Bovendien zullen de niet voorgestelde peerden wet dwang opgeleid worden.

Al de peerden moeten een volledig harnas aan hebben.

DE ORTSKOMMANDANT,
(Get.) **HANOW**, Hoofdman.

Bekend gemaakt aan M
die tevens bericht wordt dat hij in bovenbedoelde deel der gemeente woont
en dus moet voldoen aan dezen oproep.

Lichtervelde, den 16 November 1915.

DE BURGEMEESTER,
E. VERMEESCH-DOCHY.